

UDC 631.431.73631

DOI: 10.48077/scihor.23(10).2020.88-98

DEVELOPMENT OF RURAL ECONOMY: EUROPEAN PRIORITIES FOR TRANSITION ECONOMIES

Lyudmyla Tarasovych*

Polissia National University
10008, 7 Staryi Blvd., Zhytomyr, Ukraine

Article's History:

Received: 01.09.2020

Revised: 29.09.2020

Accepted: 16.10.2020

***Corresponding author:**

Polissia National University, 10008,
7 Staryi Blvd., Zhytomyr, Ukraine,
E-mail: luda2310@i.ua

Suggested Citation:

Tarasovych, L. (2020). Development of rural economy: European priorities for transition economies. *Scientific Horizons*, 23(10), 88-98.

Abstract. The study substantiates the fact that the need to consolidate various approaches to the establishment and development of the rural economy in different countries is increasing, which is explained by the growing degree of transparency of national economies, intensified cooperation between them and the creation of interstate economic entities. In this context, there is a direct correlation between the globalization of the economy and the convergence of rural development policy, which is based on the mechanism of inclusive rural transformation. The purpose of the study is to substantiate the special features of the development of the rural economy as an objective process of market transformation and outline the benefits of the European experience for transition economies. It was substantiated that radical structural and institutional transformations in socioeconomic systems (both sectoral and territorial) were the impetus for the development of the rural economy as a modern phenomenon in the field of scientific knowledge around the world. First of all, this refers to the countries where the agricultural sector predominates in the development of GDP, and there is also a significant share of the rural population in relation to the urban population. It was proved that rural areas require a separate policy and mechanisms to manage their development, develop an appropriate institutional platform for the functioning of the rural economy and rural business, ensure proper living conditions for rural residents, preserve the environment, rural flair as well as cultural and historical heritage. The specific features of inclusive rural transformation in different groups of countries (with transition, agricultural, and urban economies) are highlighted, which reflects the process of increasing rural productivity, expanding employment opportunities, improving access to services and infrastructure, enabling policy influence, etc. It was theoretically proved that the effectiveness of market levers determines intersectoral cooperation and the level of economic development of the country (including the territorial division – urban and rural areas). It was established that the implementation of a successful economic policy on the transition to market principles in some countries, particularly EU member states, and their recognition as leaders of economic growth is accompanied by targeted government support and active innovation-oriented government policy with prudent

use of various institutional regulators. The necessity and advantages of using the European experience of rural economy development for the countries with transition economies are proved

Keywords: rural economy, rural areas, inclusive development, multitasking, economic globalization, market transformation

СТАНОВЛЕННЯ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРІОРИТЕТИ ДЛЯ КРАЇН З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Людмила Валеріївна Тарасович

Поліський національний університет
10008, б-р Старий, 7, м. Житомир, Україна

Анотація. У статті обґрунтовується, що за умов зростання ступеня відкритості національних економік, посилення співпраці між ними та створення міждержавних господарських утворень загострюється потреба у зближенні підходів до становлення й розвитку сільської економіки в різних країнах світу. У такому ракурсі встановлено прямий зв'язок між глобалізацією економіки та конвергенцією політики сільського розвитку, в основу якої закладено механізм інклюзивної сільської трансформації. Метою статті є обґрунтування особливостей становлення сільської економіки як об'єктивного процесу ринкових трансформацій та окреслення переваг європейського досвіду для країн з перехідною економікою. Обґрунтовано, що поштовхом до становлення сільської економіки як сучасного феномену у сфері наукових знань різних країн світу стали докорінні структурно-інституціональні перетворення в соціально-економічних системах (як галузеві, так і територіальні). Передусім йдеться про ті країни, у яких галузь сільського господарства превалює у формуванні ВВП, а також значною є частка сільського населення у відношенні до міського. Доведено, що сільські території потребують окремої політики та механізмів управління їх розвитком, формування відповідної інституційної платформи для функціонування сільської економіки й провадження сільського бізнесу, гарантування належних умов життєдіяльності сільських мешканців, збереження довкілля, сільського колориту та культурно-історичної спадщини. Висвітлено особливості інклюзивної сільської трансформації в різних групах країн (з перехідною економікою, аграрних та урбанізованих), що відображає процес, за якого має місце зростання сільської продуктивності, розширюються можливості працевлаштування, покращується доступ до послуг та інфраструктури, уможлиблюється вплив на політику тощо. Доведено, що ефективність дії ринкових важелів детермінує рівень економічного розвитку країни (зокрема й за територіальним розмежуванням – міські та сільські території) і міжгалузеву співпрацю. Встановлено, що реалізація успішної економічної політики щодо переходу на ринкові засади господарювання в окремих країнах, зокрема країн-членів ЄС, і їх визнання лідерами економічного зростання, супроводжується цілеспрямованою державною підтримкою та активною інноваційно орієнтованою політикою уряду із виваженим застосуванням різноманітних інституційних регуляторів. Доведено необхідність та обґрунтовано переваги використання європейського досвіду розвитку сільської економіки для країн із перехідною економікою

Ключові слова: сільська економіка, сільські території, інклюзивний розвиток, багатофункціональність, економічна глобалізація, ринкова трансформація

ВСТУП

Сучасні тенденції світової економіки в напрямі забезпечення сталого розвитку суспільства свідчать про зміну економічної парадигми на користь сільського господарства і сільських територій. Зміщення акценту у бік сільської економіки відбулося у зв'язку зі зміною поглядів на її роль у

забезпеченні продовольчої безпеки та конкурентоспроможності (зокрема й міжнародної) країн, становленні високих стандартів якості життя сільського соціуму та формуванні й реалізації потенціалу сільських територій. Результати численних наукових досліджень свідчать, що

трансформаційні зміни глобального масштабу найхарактерніші для країн з перехідною економікою, рисою якої є особливий стан еволюційного процесу суспільного розвитку в період докорінного реформування та структурної перебудови національної економічної системи. Такі перетворення характеризуються наступальними змінами, постійним рухом, оновленням і розвитком. У цьому ключі треба акцентувати, що будь-які зміни в економіці перехідного типу є змінами розвитку, натомість зміни у цілісній економічній системі є результатом її функціонування й удосконалення.

Своєчасними, за таких обставин, вбачаються дослідження особливостей становлення сільської економіки як об'єктивного процесу ринкових трансформацій і окреслення, на цій основі, європейських переваг для країн із перехідною економікою. Відзначаючи цінність вже наявних напрацювань, зазначимо, що становлення сільської економіки та особливості її розвитку в різних країнах на тлі трансформаційних поступів зумовлює доцільність постійних наукових пошуків у даному напрямі. Важливо оцінити можливості використання європейської практики розвитку сільської економіки країнами з перехідною економікою.

Метою статті є обґрунтування особливостей становлення сільської економіки як об'єктивного процесу ринкових трансформацій та окреслення переваг європейського досвіду для країн з перехідною економікою. Завданнями визначено: 1) обґрунтувати зміст та особливості економічних поступів у суспільстві в контексті інклюзивної сільської трансформації; 2) сформулювати типологізацію країн світу за місцем і роллю сільської економіки, передусім сільського господарства, у забезпеченні їх розвитку; 3) довести необхідність та обґрунтувати переваги використання європейського досвіду розвитку сільської економіки для країн із перехідною економікою.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Постулатам становлення сільської економіки як сучасного наукового феномену в полі економічних досліджень присвячено праці багатьох українських і зарубіжних дослідників. Особливо цінними та результативними вважаються сформовані принципи розвитку сільської економіки в розвинених країнах світу, передусім країнах-членах ЄС. Зокрема, питання функціонування сільської економіки на засадах багатофункціональності та інклюзії на тлі активізації економічних перетворень у сільських регіонах знайшли відображення

у працях Дж. Губти, Н. Поув, М. Рос-Тонена [1]. Упровадження управлінських, маркетингових і кооперативних та інших аспектів у концепцію розвитку сільської економіки вивчають Ю. Раманаускас, Ю. Жуковскіс та ін. [2]. Деталізацію економічних, соціальних, екологічних важелів для сталого зростання сільської економіки здійснено колективом авторів на чолі з Д. Абсоном [3]. Дослідження стратегічних імперативів сільської трансформації та ефективність розвитку сільської економіки з позицій виокремлення особливостей цього процесу залежно від економічного статусу країни вивчали Дж. Бердегу, С. Вігінс, К. Ендал, С. Трівеллі [4; 5].

Найґрунтовніші дослідження сільської економіки в Україні належать О. Бородіній, В. Гейєцю, В. Зіновчуку, Т. Зінчук, С. Киризиюку, Н. Куцмус, Л. Михайлові, І. Прокопі, В. Ткачуку, Г. Черевку та ін. [6–11]. Результати досліджень вказаних науковців становлять теоретико-методологічну та практичну основи становлення сільської економіки в Україні за умов ринкової трансформації. Структурні зрушення у сільській економіці в контексті експлікації інноваційних викликів для України розкрито в працях В. Буторіної, В. Сіденко [12; 13].

Потужну наукову школу дослідження сільської економіки сформовано в Поліському національному університеті (м. Житомир). Предметом наукового пошуку дослідників цієї школи, на чолі з Т. Зінчук, є інституціональна трансформація аграрного сектору національної економіки, проблеми конвергенції політики сільського розвитку в європейському просторі, механізми сталого розвитку управління сільською економікою як в Україні, так і за кордоном тощо [8; 10; 14]. Проблематиці пливу економічної трансформації на розвиток України з позицій експлікації механізмів сільського зростання, інструментів гнучкості систем агробізнесу для активізації сільської економіки присвячено праці О. Скидана та його наукових однодумців [15]. Особливості та необхідність ринкової трансформації економіки, з позицій окреслення соціально-економічних передумов розвитку сільських територій, розкрито у працях Д. Деми та колективу співавторів [16].

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБґРУНТУВАННЯ

Теоретико-методологічною основою дослідження є загальнонаукові принципи проведення економічних досліджень, фундаментальні положення економічної теорії, концептуальні засади теорії

управління, наукові доробки українських і зарубіжних фахівців з питань становлення й розвитку сільської економіки у різних країнах світу. У процесі написання статті використано загальні і спеціальні наукові методи, за допомогою яких сформульовано проблеми дослідження та обґрунтовано нові напрями їх вирішення. Зокрема, за допомогою методу теоретичного узагальнення сформовано теоретичні засади становлення сільської економіки як об'єктивного процесу ринкових трансформацій країн з перехідною економікою, окреслено переваги європейського досвіду для країн з перехідною економікою. Монографічний метод слугував підґрунтям для характеристики тенденцій становлення сільської економіки в окремих країнах світу, виявлення особливостей цього процесу за умов реалізації принципів формування ринково орієнтованої системи господарювання. Для систематизації та узагальнення світових трендів ринкових змін, експлікації докорінних структурно-інституціональних перетворень в економічних системах (як галузевих, так й територіальних) застосовано метод структурно-функціонального аналізу.

Метод системного аналізу дозволив обґрунтувати концептуальні засади системних зрушень в економіці, що в цілому узгоджуються з процесом становлення нового типу інституційних і соціально-економічних постулатів у економічних теоріях, охарактеризовано глобальний профіль економічного розвитку країн. Обґрунтування зв'язку між глобалізацією економіки та конвергенцією політики сільського розвитку, в основу якої закладено механізм інклюзивної сільської трансформації, здійснено на основі структурно-семантичного та прагматичного підходів із застосуванням інструментарію когнітивного сприйняття. Індексний метод слугував основою окреслення рівнів розвитку країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності, що в результаті дозволило виокремити позитивні і негативні наслідки економічної глобалізації.

Розмежування країн за змістом та особливостями переходу на новий тип економічного зростання здійснено за допомогою методу формальної логіки. Для обґрунтування переваг, можливостей та важелів імплікації європейської моделі інклюзивного зростання в процесі становлення й розвитку сільської економіки у країнах з транзитивною економікою застосовано історико-логічний метод. Інструментарій порівняльного аналізу дозволив зіставити кількісні і якісні індикатори розвитку

сільської та міської економік для обґрунтування можливостей управління їх розвитком, що дозволило встановити відмінні риси за темпами зростання, інституційним, соціально-економічним та інфраструктурним забезпеченням. За допомогою методу групування здійснено градацію країн світу за місцем і роллю сільської економіки (у контексті піднесення ролі сільського господарства як ключового чинника побудови стратегії розвитку сільської економіки, драйвера формування національного доходу, індикатора спеціалізації відповідної країни в міжнародному поділі праці та ступеня відкритості її економіки) з поділом на три групи – аграрні країни, країни з перехідним типом економіки та урбанізовані країни.

Узагальнення наукових результатів і формулювання висновків через поглиблене пізнання процесів становлення сільської економіки у руслі ринкових поступів проведено за допомогою методу наукової абстракції. Табличний і графічний прийоми забезпечили наочну інтерпретацію результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Глобальний ракурс економічних трансформацій

Рушійною силою економічної трансформації є глобалізація, яка здійснюється на тлі активної імплементації ринкових важелів управління національними економіками. Особливо відчутні зміни у тих країнах, де упровадження ринкових механізмів у господарські процеси відбувається за відносно низького рівня економічного розвитку держави в цілому, який можливо оцінити за індексом глобальної конкурентоспроможності.

У 2018 р. у рейтингу глобальної конкурентоспроможності перше місце посіли США, Сінгапур, Німеччина, Швейцарія, Японія, Нідерланди, Гонконг, Великобританія, Швеція і Данія. Польща знаходиться на 37 місці, Угорщина – 48, Словаччина – 41, Румунія – 52, Туреччина – 61, Молдова – 88. Україна знаходилася на 83 місці, піднявшись на 6 позицій, як порівняти з 2017 р. [17]. В офіційному звіті *Global Competitiveness Index*, підготовленим Всесвітнім економічним форумом спільно з Євразійським інститутом конкурентоспроможності та консалтинговою компанією *Strategy Partners*, зазначається, що для України характерні слабозрозуміні ринкові інститути, українська нестійка фінансова система і макроекономічні показники [17]. Сучасними трендами економічної глобалізації слід вважати: пришвидшення темпів міжнародної співпраці та зростання обсягів світової

торгівлі в результаті поглиблення спеціалізації та міжнародного поділу праці; відкритість економічних систем, формування глобального ринку; посилення як внутрішньої, так і міжнародної конкуренції; послаблення впливу держави на економічні процеси; діджиталізацію практично всіх сфер суспільства; підвищення добробуту та якості життя населення в цілому тощо. Окреслені переваги не є вичерпними, що підтверджує безпрецедентний характер і стратегічні можливості економічного зростання національних економік за умов ринку.

Поряд із беззаперечними перевагами глобалізації, існує також низка суперечливих фактів щодо її впливу на розвиток сфери економіки. Йдеться, передусім, про такі результати: невпинне погіршення стану довкілля; загострення екологічної ситуації у світі; зменшення економічного суверенітету окремих держав і нерівномірність темпів їх соціально-економічного розвитку; технологічна та соціальна відсталість низки країн унаслідок їх неконкурентоспроможності та слабкості власної ресурсної бази; втрату національної ідентичності, стандартизацію національних культур; зростання ролі ТНК і посилення монополізації, особливо помітний вплив якої має місце у сфері сільського господарства тощо. Наслідки глобальних змін нині відчутні як для світового господарства в цілому, так і для окремих секторів національних економік.

Кардинальні поступу у напрямі становлення ринково орієнтованих механізмів у країнах з перехідною економікою мають відносно суперечливий характер і часто неоднозначний зміст,

передусім із позицій оцінки їх ефективності й очікуваних результатів. Зокрема, аналіз неоднакового рівня економічного розвитку країн з перехідною економікою Центральної і Східної Європи показав, що не існує єдиного фактора, який забезпечив би успішну економічну трансформацію. Навпаки, важливою є комбінація кількох факторів, до яких належать: початкові умови, географічна наближеність до розвинених країн, рівень освіти населення, запаси природних ресурсів і, звичайно, інструкції та державна політика. Така ситуація, за ефективних механізмів управління й регулювання, створює підґрунтя для стрімкого економічного прориву й забезпечення розвитку на сталій основі.

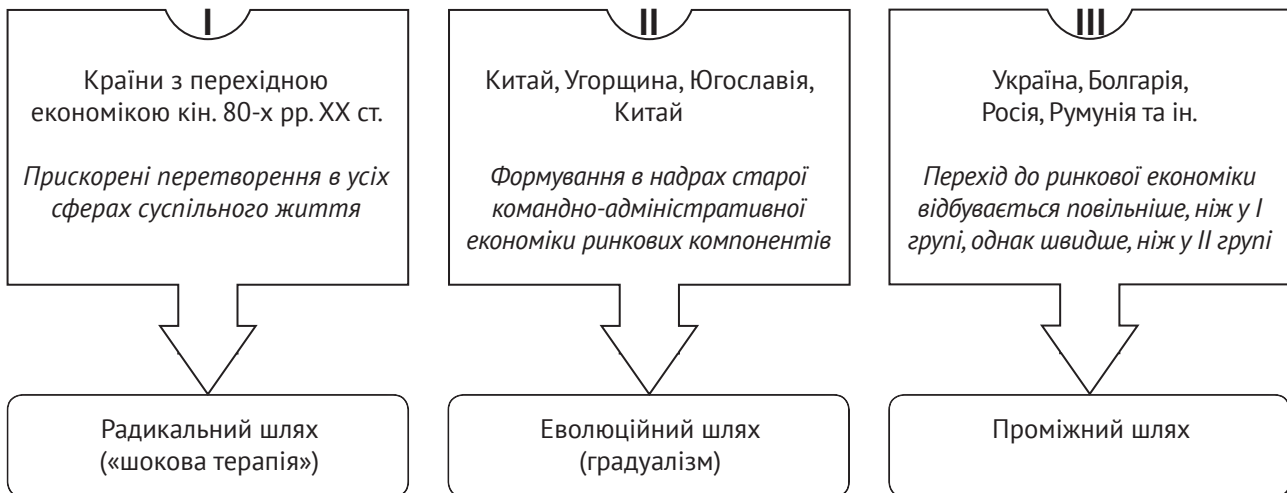
Згідно з дослідженнями фахівців Центру Разумкова: «...перехідний процес породжує величезні виклики для всіх без винятку країн світу і призведе до деградації неефективних, неінноваційних економік, не здатних знайти відповіді на ці виклики. Для країн, які за останню чверть століття здійснили перехід до ринкової економіки, у глобальному контексті фундаментальних структурних змін в економіці відкриваються і безпрецедентні можливості, і колосальні ризики» [12, с. 3].

Формування концептуальних засад системних зрушень в економіці за принциповими положеннями узгоджуються з процесом становлення нового типу інституційних і соціально-економічних постулатів у економічних теоріях. Наявні погляди щодо цього питання можна розмежовувати за двома критеріями: 1) за змістом та 2) за особливостями переходу на новий тип економічного розвитку (рис. 1 та рис. 2).

Рисунок 1. Зміст та особливості економічних трансформацій у суспільстві (XXI ст.)

Джерело: адаптовано й доповнено на основі [13]

Рисунок 2. Група країн за особливостями економічної трансформації

Джерело: адаптовано й доповнено на основі [13]

У цьому ключі слід зазначити, що формування та реалізація політики розвитку держави в цілому та забезпечення добробуту окремого її громадянина можливі за синергії низки важелів економічного, фінансового, правового, управлінського, організаційного, соціального, науково-освітнього характеру тощо. Є підстави стверджувати, що зазначене слугує основою для обґрунтування ефективності дії ринкових параметрів і характер системних зрушень у площині формування демократичних засад управління окремими секторами та сферами національної економіки, баланс між якими залежить від рівня економічного розвитку країни та ефективності міжгалузевих зв'язків, зокрема й за територіальним розмежуванням (міські й сільські території).

Становлення сільської економіки як об'єктивний процес ринкових зрушень країн з перехідною економікою

Особливу увагу слід звернути на формування політики розвитку сільських територій, що є одним із першочергових питань для вирішення практично в усіх країнах світу. Це зумовлено тим, що сільські території значною мірою поступаються міським за інституційним, соціально-економічним та інфраструктурним забезпеченням, темпи їх зростання кардинально різні. Ключовими відмінностями сільських територій від міських, з точки зору можливостей управління їх розвитком, слід вважати: значно нижчу щільність/густину населення; відносно незначну кількість суб'єктів підприємництва на 1 тис. осіб населення; переважну орієнтацію людей на зайнятість в аграрному виробництві; обмежену мобільність сільського

населення; низький рівень інновацій, наукової діяльності; розтягнуті комунікації; нижчий рівень публічних послуг та сервісного обслуговування [18].

Поштовхом до становлення сільської економіки як сучасного феномену у сфері наукових знань різних країн світу стали докорінні структурно-інституціональні перетворення в соціально-економічних системах (як галузеві, так й територіальні). Передусім йдеться про ті країни, в яких а) галузь сільського господарства превалює у формуванні ВВП; б) значною є частка сільського населення, у відношенні до міського. Глобальна демократизація та посилення участі громадян у розробці економічної політики у багатьох провідних країнах світу створили платформу для активізації та розширення можливостей сільського населення впливати на реалізацію ключових цілей розвитку, передусім скорочення бідності, підвищення рівня та якості життя у сільських місцевостях, сприяння сталому розвитку сільських територій тощо [6, с. 16]. Реалізація цих цілей базується на концептуальних засадах багатофункціональності сільського господарства, які набували поширення на тлі активної спрямованості економіки на розвиток за ринковими принципами. Наукові підходи до його інтерпретації ґрунтуються переважно на пріоритетності одночасно сільського господарства як ключової галузі та села як локації прикладання сільської праці.

Багатофункціональність слід розглядати з двох точок зору: по-перше, як ознаку, що характеризує один із напрямів сучасного розвитку сільського господарства, яка має свої причини щодо пошуку нових джерел доходів для тих селян, які

неспроможні зміцнити свої позиції у структурі агробізнесу, оскільки вичерпали можливості конкуренції; по-друге, як одну із цілей розвитку аграрного сектора, реалізація якої повинна обмежити появу негативних наслідків розвитку сільського господарства, що проявляються в прогресуючій деградації довкілля, погіршенні якості сільськогосподарської чи відмиранню культурної спадщини села [6; 10]. Сутність першого підходу є загальновідомою уже досить тривалий період, проте на його значимості акцентовано увагу в період трансформації сільського господарства, особливо з появою багатьох землевласників і землекористувачів. Це зумовлено повнішим використанням наявних ресурсів, зокрема праці й матеріальних засобів. Другий підхід з'явився відносно недавно у зв'язку із розширенням можливостей отримання екстерналій, пов'язаних із аграрною діяльністю. Це потребувало пошуку нових напрямів, які дозволили б краще реалізувати функції аграрного сектора. За таких умов концепція багатофункціонального сільського господарства стала визначальною у формуванні політики розвитку сільських територій.

Вперше визначення поняття «багатофункціональність сільського господарства» запропоновано Сільськогосподарським комітетом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 1998 р., в якому зазначається, що сільське господарство є багатофункціональним тоді, коли виконує принаймні одну з таких додаткових функцій: бере активну участь у формуванні краєвиду, охороні природного середовища, збереженні біорізномаття, а також в економічній і соціальній активності сільських територій. У 2008 р. ОЕСР сформульовано Концепцію багатофункціональності сільського господарства, положення якої стали підґрунтям для обґрунтування методологічної сутності сільського розвитку [19].

Згідно із вказаною Концепцією, багатофункціональність відображає «невідворотній» взаємозв'язок між різними ролями та функціями сільського господарства у трьох взаємопов'язаних сферах: економічній, соціальній та екологічній. У Міжнародній доповіді «Сільське господарство на службі розвитку» вказується, що швидке розширення національних і міжнародних ринків, рінноваційні та інституційні рішення, фінансування спільних дій, революція у сфері біо- та інформаційних технологій – все це відкриває можливості використання сільського господарства. Сільське господарство є унікальним інструментом

розвитку, оскільки завдяки поліфункціональності воно сприяє розвитку як вид економічної діяльності, як джерело доходів і як постачальник екологічних послуг [20, с. 1].

Багатофункціональність села є характерною рисою європейської моделі розвитку сільських територій, яка реалізується шляхом імплементації концепції деаграризації сільської економіки, тобто зменшення в її структурі частки аграрного виробництва. Це, безумовно, є передумовою зниження ступеня ризику ведення господарської діяльності та створення передумов багатопланового відновлення і переорієнтації усталених поглядів та методів діяльності у сфері аграрного виробництва. У той же час, як відмічають українські фахівці, концепція багатофункціональності базується на визнанні сільського господарства специфічною сферою економічної діяльності, унікальною за різноманітними суспільними результатами, які вона може продукувати одночасно із виробництвом аграрної продукції. У процесі сільгоспвиробництва створюються не тільки продукти харчування, корми, волокна, лікарська та декоративна продукція, а й продукуються суспільні блага нетоварного характеру, такі як екологічні послуги, красоти ландшафтів, культурна спадщина тощо [6, с. 20].

На пріоритетності сільського господарства не лише з позицій розвитку сільських територій і національної економіки, а й цивілізаційного поступу в цілому, наголошується також в офіційних матеріалах Світового банку, відповідно з якими у XXI ст. практично у всіх країнах світу сільське господарство залишається фундаментальним інструментом забезпечення сталого розвитку та скорочення масштабів бідності [20, с. 3]. Слід зазначити, що зростання ВВП, що базується на сільському господарстві, майже удвічі ефективніше впливає на скорочення бідності, ніж зростання в інших секторах національної економіки.

Розвиток сільського господарства також визначено однією із 17 Глобальних цілей сталого розвитку, що були ухвалені на Саміті ООН на період 2015–2030 рр. [21]. Зокрема, Цілями передбачено «... стимулювання сталих методів ведення сільського господарства: підтримку дрібних фермерів і забезпечення рівноправного доступу до землі, технологій і ринків. Для цього потрібне міжнародне співробітництво для залучення інвестицій в інфраструктуру і технології для підвищення продуктивності сільського господарства». Варто наголосити, що розвиток

сільської економіки в цілому й галузі сільського господарства, зокрема, належить до ключових положень нового плану дій Генеральної Асамблеї ООН, орієнтованого на виведення світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку.

Сільське господарство як лейтмотив забезпечення розвитку сільської економіки

За роллю сільського господарства та характером галузевої структури країни всього світу розподілено на три великі групи: аграрні країни,

країни з перехідним типом економіки та урбанізовані країни. У кожній із цих груп країн сільському господарству відведено особливу роль, адже такий розподіл відображає структуру зайнятості населення, зокрема й у аграрній сфері. Крім того, цій галузі належить ключове місце у формуванні національного доходу, що інтерпретує спеціалізацію відповідної країни в міжнародному поділі праці та визначає ступінь відкритості її економіки (табл. 1).

Таблиця 1. Типологізація країн світу за місцем і роллю сільського господарства в їх розвитку

Група країн	Характеристика	Пріоритети розвитку
Аграрні Бідні країни переважно в Африці на південь від Сахари	<ul style="list-style-type: none"> ✓ лівова частка сільського господарства у формуванні ВВП; ✓ ВВП на душу населення – до 400 дол. США; ✓ сільська бідність є особливо відчутною; ✓ аграрний сектор – ключова сфера формування національного бюджету та прикладання сільської праці; ✓ 80 % економічно активного населення зайнято у с.г. виробництві; ✓ промисловість практично не розвинута 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ пришвидшений розвиток сільського господарства – рушія економічного добробуту країни та скорочення сільської бідності; ✓ всебічного сприяння функціонуванню дрібних господарств як ключових елементів сільського ринку праці
Країни перехідного типу (від аграрної до урбанізованої економіки) Більшість країн Південної і Східної Азії, Близького Сходу, Північної Африки, Європа	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ВВП на душу населення 400–1800 дол. США; ✓ частка сільського господарства у формуванні ВВП – 20 %; ✓ домінують переважно дрібні сільськогосподарські товаровиробники; ✓ посилення конкуренції за доступ до природних благ; ✓ 43 % економічно активного населення зайнято у с.г. виробництві; ✓ поряд із швидким економічним зростанням широко розповсюджена бідність (особливо сільська); ✓ суттєвий розрив у доходах сільського і міського населення тощо 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ нівелювання зростаючого розриву між доходами сільського і міського населення, скорочення сільської бідності; ✓ позиціонування сільської економіки драйвером змін не лише в межах сільських територій, а й поза ними; ✓ розвиток диверсифікованого типу сільської економіки; ✓ розроблення заходів щодо рурбанізації та підвищення доходів сільських жителів; ✓ контролювання процесів міграції трудових ресурсів із села у місто (державна політика)
Урбанізовані Країни Східної та Західної Європи, Латинської Америки	<ul style="list-style-type: none"> ✓ ВВП на душу населення 1800–8100 дол. США; ✓ частка сільського господарства у формуванні ВВП – 8 %; ✓ 22 % економічно активного населення зайнято у с.г. виробництві; ✓ 75 % населення проживає у містах; ✓ розвинуті високотехнологічні галузі промисловості, високий рівень науки, техніки, інновацій, сервісу; ✓ посилення взаємозв'язку між с.г. та охороною довкілля; ✓ кардинальний розрив у доходах сільського і міського населення; ✓ частка бідних (із доходом нижче 2 дол./день) у сільських регіонах на 63 % вища, ніж у містах тощо 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ досягнення справедливості в отриманні вигод від швидшого розширення внутрішніх продовольчих ринків і тих секторів с.г. виробництва, що швидко розвиваються; ✓ різке скорочення рівня сільської бідності; ✓ розвиток екологічно орієнтованих видів сільського бізнесу та формування ринку екологічних послуг; ✓ екологічна (природоохоронна) пропаганда

Джерело: сформовано автором за даними [6, с. 23–36; 20, с. 4–7]

Для аграрних країн першочерговими завданнями розвитку є, по-перше, пришвидшений розвиток сільського господарства – рушія економічного добробуту країни та скорочення сільської бідності; по-друге, розроблення заходів щодо всебічного сприяння функціонуванню дрібних господарств як ключових елементів сільського ринку праці.

Для країн *перехідного типу* притаманні декілька альтернатив забезпечення розвитку. Для цих країн характерні низка фактів щодо позиціонування сільської економіки драйвером локальних змін не лише в межах сільських територій, а й поза їх географічними кордонами. Ключовими ознаками економічного стану сільських територій є скорочення розмірів фермерських господарств і загострення конкурентної боротьби за доступ до природних ресурсів через зростання чисельності населення. Ще однією ознакою слід вважати стрімке нарощування розриву між доходами сільського й міського населення, що абсолютно не збігається з темпами реструктуризації в інших секторах економіки країни. Такі обставини вимагали запровадження відповідних заходів з боку держави щодо контролювання процесів міграції трудових ресурсів із сільської місцевості в міста.

З огляду на викладене стає зрозумілим, що для вирішення проблеми нерівності в доходах у країнах з перехідним типом необхідний системний підхід щодо розвитку сільської економіки, який ґрунтується на залученні різноманітних інструментів подолання бідності: по-перше, перехід до виробництва більш прибуткових видів продукції (не лише сільськогосподарської) із вищою доданою вартістю; по-друге, поширення видів діяльності, не пов'язаних із сільським господарством; по-третє, підтримка ініціативи сільських жителів щодо провадження бізнесу в інших сферах, крім сільськогосподарської. Йдеться про становлення диверсифікованого типу сільської економіки, що вимагає розроблення нових креативних підходів в економічній політиці держав для забезпечення добробуту сільських жителів і скорочення бідності.

В *урбанізованих* країнах має місце дещо інше бачення ролі сільського господарства у формуванні стратегії економічного розвитку. Першочерговими кроками є: а) максимізація вигод від розширення внутрішніх продовольчих ринків; б) активізація підприємництва у секторах аграрного виробництва, які мають пришвидшені темпи розвитку (альтернативна енергетика,

передусім біоенергетика); в) розвиток екологічно орієнтованих видів сільського бізнесу та становлення ринку екологічних послуг; г) сприяння швидкому скороченню рівня безробіття в сільській місцевості.

ВИСНОВКИ

Зміст та особливості економічних поступів у суспільстві у контексті інклюзивної сільської трансформації вказують на те, що формування і реалізація політики розвитку держави та забезпечення добробуту окремого її громадянина можливі за синергії низки важелів економічного, фінансового, правового, управлінського, організаційного, соціального, науково-освітнього характеру тощо. Зазначене слугує основою для обґрунтування ефективності дії ринкових параметрів і характер системних зрушень у площині формування демократичних засад управління окремими секторами та сферами національної економіки, баланс між якими залежить від рівня економічного розвитку країни та ефективності міжгалузевих зв'язків, зокрема й за територіальним розмежуванням (міські й сільські території).

Розвиток сільських територій априорі асоціюється із розвитком сільського господарства. Це пов'язано із тим, що ця галузь є ключовою у сільській місцевості, а відтак – основне джерело доходів для сільських жителів і сфера їх зайнятості. Сучасні структурні макроекономічні зрушення в постіндустріальних економіках, а саме зменшення частки сільського господарства у загальному обсязі випуску і зайнятості, жодним чином не знижують його ролі в суспільному зростанні, а лише підкреслюють його багатofункціональність і незамінність у формуванні політики сільського розвитку. Сільське господарство, з одного боку, є драйвером розвитку у країнах, у яких воно є основою сільської економіки, з іншого боку – дієвим засобом скорочення сільської бідності та поліпшення стану доквілля в країнах усіх трьох груп (аграрних, з перехідною економікою, індустріальних), проте із залученням різних інструментів управління розвитком сільської економіки.

Необхідність орієнтації менш розвинутих країн на актуальні тенденції європейських країн щодо використання сільської економіки для досягнення цілей розвитку зумовлюється такими ключовими положеннями: позиціонування поліфункціональності сільських територій як ресурсної основи для формування продовольчої безпеки країни та забезпечення добробуту

сільського населення; обґрунтування нової беззаперечної ролі сільського господарства (з позицій його інтерпретації як ключової галузі на сільських територіях та обґрунтування його багатофункціонального характеру) для досягнення цілей сталого розвитку (а не лише джерела забезпечення населення продовольством і отримання сировини для промисловості); сприяння розвитку диверсифікованому типу сільської економіки; поступове збільшення частки аграрного бізнесу, передусім дрібного (розвиток фермерства) та розширення його можливостей щодо участі у формуванні моделі економічного розвитку країни; всебічне сприяння рурбанізації, зокрема й за рахунок управління розвитком сільської економіки за ринковими принципами.

Перспективами подальших досліджень у даному науковому напрямі є розроблення маркетингової моделі управління сільською економікою у процесі реалізації європейських амбіцій сільського розвитку в Україні.

REFERENCES

- [1] Gupta, J., Pouw, N., & Ros-Tonen, M. (2015). Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *European Journal of Development Research*, 27, 541-559. doi: 10.1057/ejdr.2015.30.
- [2] Ramanauskas, J., Žukovskis, J., & Zinovchuk, V. (2017). Agricooperatives and Producer's Organisations: Case of EU Countries and Lessons for Ukraine. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development: Research Papers*, 39(4), 333-346. doi: 10.15544/mts.2017.24.
- [3] Abson, D., Fischer, J., Leventon, J., Newig, J., Schomerus, T., Vilsmaier, U., Wehrden, H., Abernethy, P., Ives, C.D., Jäger, N.W., & Lang, D.J. (2017). Leverage points for sustainability transformation. *Ambio*, 46(1), 30-39. doi: 10.1007/s13280-016-0800-y.
- [4] Trivelli, C., & Berdegú, J. (2019). *Rural transformation. Looking towards the future of Latin America and the Caribbean. 2030 – Food, agriculture and rural development in Latin America and the Caribbean*. (No. 1). Santiago: FAO.
- [5] Endale, K., Pick, A., & Woldehanna, T. (2019). *Financing social protection in Ethiopia: A long term perspective*. (No. 15). Paris: OECD. Retrieved from <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9ce809d8-en.pdf?expires=1605021198&id=id&accname=guest&checksum=11A246D6AA9BA0ECE7FE5C3B59E5F446>.
- [6] Borodina, O.M., & Prokopa, I.V. (Eds.). (2010). *Theory, policy and practice of rural development*. Kyiv: State Institution "Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine".
- [7] Tkachuk, V., Yaremova, M., Tarasovych, L., Kozlovskiy, V., & Piliavoz, T. (2019). Economic Strategy of the Development of Renewable Energy in Rural Areas of Ukraine. *Montenegrin Journal of Economics*, 15(3), 71-82. doi: 10.14254/1800-5845/2019.15-3.5.
- [8] Tkachuk, V.I., Zinovchuk, V.V., Tarasovych, L.V., & Yaremova, M.I. (2020). A significance of digital marketing for promoting bio-economy in Ukrainian economy. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(6s), 1043-1049. Retrieved from <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/9171>.
- [9] Zinchuk, T., Kutsms, N., Kovalchuk, O., & Charucka, O. (2018). Challenges of Sustainable Development of Rural Economy Management. *Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 40(4), 609-619. doi: 10.15544/mts.2018.53.
- [10] Zinchuk, T., Kutsms, N., Kovalchuk, O., Dankevych, V., & Usiuk, T. (2017). Institutional Transformation of Ukraine's Agricultural Sector. *Review of Economic Perspectives*, 17(1), 57-80. doi: 10.1515/revecp-2017-0003.
- [11] Zinovchuk, V., & Kopytova, I. (2018). A criteria model for assessing the efficiency of the production management. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 40(1), 118-127. doi: 10.15544/mts.2018.11.

- [12] Sidenko, V. (2017). *Structural transformations in the world economy: Challenges for Ukraine*. Kyiv: Zapovit.
- [13] Butorina, B. (2015). The impact of economic transformation on the innovative development of Ukraine. *Efektivna Ekonomika*, 6. Retrieved from <https://cutt.ly/UhSGCpg>.
- [14] Tarasovych, L., & Tamulienė, V. (2017). Marketing as a tool for social and economic rural areas development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 39(4), 524-536. doi: 10.15544/mts.2017.36.
- [15] Skydan, O., Nykolyuk, O., Pyvovar, P., & Martynchuk, I. (2019). Methodological approach to the evaluation of agricultural business system flexibility. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(4). Retrieved from <https://cutt.ly/MhSG4Hc>
- [16] Dema, D., Abramova, I., & Nedilska, L. (2019). Financial and economic conditions of rural development in Ukraine. *Eastern Journal of European Studies*, 10(1), 199-220.
- [17] Ukraine has risen in the ranking of global competitiveness: Report Global Competitiveness Index. (2018). Retrieved from <https://cutt.ly/OhSHAUr>.
- [18] How do rural areas differ from urban ones in terms of development opportunities? (2019). Retrieved from <https://www.csi.org.ua/news/chym-silski-terytoriyi-vidriznyayutsya-vid-miskyh-z-tochky-zoru-mozhlyvostej-rozvytku/>.
- [19] McIntyre, B.D., Herren, H.R., Wakhungu, J., & Watson, R.T. (Eds.). (2009). *Agriculture at a Crossroads. The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD): global report*. Washington: Island Press.
- [20] World Bank. (2008). *World Development Report 2008: Agriculture for Development*. Moscow: Ves Mir. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/984941468313773482/pdf/414550RUSSI AN0101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf>.
- [21] United Nations Ukraine. (n.d.). Sustainable development goals. Retrieved from <https://cutt.ly/NhSH6W1>.